

TALABALAR O'QUV FAOLIYATINI KREDIT-MODUL TIZIMIDA
O'RGASHNING DOLZARB MUAMMO SIFATIDA

<https://doi.org/10.70728/c.series.v08.i03.076>

*Termiz muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) N.M.Ashurova*

Annotasiya. Mazkur maqolada Kredit-modul tizimi haqida batafsil bayon etilib, avvalambor, mamlakatimiz oliy ta'lim tizimiga ta'limning amaldagidan ko'ra ancha mukammal, zamonaviy, lekin hamma uchun qulay bo'lgan o'lchov birligini olib kiradi. Unga ko'ra, oliy ta'lim muassasalari o'quv dasturlari muayyan o'qish natijalarini ko'zlovchi turli fan va modullarga bo'linadi. Har bir fan yoki modul esa undagi o'qish yuklamasi miqdoriga qarab muayyan miqdordagi kreditlarda aks etadi. Masalan, har bir fan o'rniga 5, 6 yoki 7,5 kreditlarda aks ettirishi mumkin. Talaba esa har semestr, o'quv yilida muayyan miqdorda kreditlarni to'lab borishi va tegishli miqdordagi kreditlarni to'plagandan so'ng unga bakalavr yoki magistratura darajasi berilishi belgilanadi.

Kalit so'zlar. Talabalar, kredit, dolzarb, muammo, mukammal, zamonaviy, amaldagi, modular, o'quv, dasturlar.

Annotation. This article describes in detail the Credit-Module System, and first of all, it introduces a more advanced, modern, but accessible unit of measurement of education into the higher education system of our country. According to it, the curricula of higher educational institutions are divided into various disciplines and modules that provide specific learning outcomes. Each discipline or module is reflected in a certain number of credits depending on the amount of study load in it. For example, each discipline can be reflected in 5, 6 or 7.5 credits. The student must pay a certain number of credits each semester, academic year, and after accumulating the appropriate number of credits, he is awarded a bachelor's or master's degree.

Keywords. Students, credit, current, problem, perfect, modern, practical, modular, educational, programs.

Аннотация. В данной статье подробно описывается кредитно-модульная система, и, прежде всего, вводится более совершенная, современная, но доступная единица измерения образования в систему высшего образования нашей страны. Согласно ей, учебные планы высших учебных заведений делятся на различные дисциплины и модули, обеспечивающие конкретные результаты обучения. Каждая дисциплина или модуль отражается в определенном количестве кредитов в зависимости от объема учебной нагрузки. Например, каждая дисциплина может быть отражена в 5, 6 или 7,5 кредитах. Студент должен оплатить определенное количество кредитов каждый

семестр, учебный год, и после накопления соответствующего количества кредитов ему присваивается степень бакалавра или магистра.

Ключевые слова: студенты, кредит, текущий, проблема, совершенный, современный, практический, модульный, образовательный, программы.

Mavzuning maqsadi. – kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyati imkoniyatlarini o'rganish va tahlil qilish .

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Kreditlar shunchaki raqamlar emas. Har bir kredit talaba bajarishi kerak bo'lgan ma'lum miqdordagi o'qish yuklamasini va talaba ushbu natijasida muayyan o'qish natijalariga erishganligini bildiradi. Ya'ni, ECTS kredit-modul tizimi quyidagi fakt zaruriy elementlardan iborat: a) o'qish yuklamalari; b) o'qish natijalari. Talaba shu elementlarni bajarganda, o'sha fan bo'yicha belgilangan miqdordagi kreditlarni qo'lga kiritishi mumkin. Sh.Mustafoqulov va M.Sultonovlar ta'kidlashicha olimlarimiz ya'ni, mualliflar: "Kredit-modul tamoyilida ikkita asosiy masalaga ahamiyat beriladi: Bu borada olimlarimiz ;

1. talabalarning mustaqil ishlashlarini ta'minlash;
2. talabalarning bilim, ko'nikma, malakalarini reyting asosida baholash", degan fikrlarni bildiradilar.

B.Sh.Usmonov va R.A.Xabibullayevlar ilmiy tadqiqotlarida kredit-moduli ta'lim platformasida tizim uchun ahamiyatli bo'lgan asosiy tushunchalarga to'xtalib o'tishgan. M.U.Hasanova, M.G'.Jumanova ilmiy maqolasida "Kredit-modul tizimi – mustaqil ta'lim olishga qaratilgan va individual asosida bilimni samarali o'zlashtirish, o'quv jarayonini qat'iy belgilangan holda ta'lim yo'lini tanlash va kredit holida bilim hajmini belgilovchi tizimi ekanligi asoslab berildi.

M.U.Hasanova, M.G'.Jumanova: "Ushbu tizim hozirgi kunda rivojlangan mamlakatlar ta'limida umumiy yo'lga qo'yilgan, vaqt sinovlarida o'zini yetarlicha oqlagan va bir-biridan farq qiluvchi, lekin bir-birini o'zaro to'ldiruvchi ikkita – modul va kredit o'qitish texnologiyalarini birlashishidan hosil bo'lgan" degan fikr ilgari surilgan.

E.N.Solovova modul tushunchasiga quyidagicha aniqlik kiritadi: modul – boshqa modulli kurslar bilan bevosita bog'lana oladigan, zaruriyat tug'ilganda ichki strukturaning dastlabki moslashuvchanligi hisobiga mazmun, shakl, hajm bo'yicha ichki strukturasini o'zgartirishiga qodir, turli ta'limiy traektoriyalarini qurish uchun yetarli muhim dastur va o'quv-uslubiy ta'minotga ega bo'lgan kurs yoki uning avtonom qismidir.

B.B.Karabayev tadqiqotida, modul texnologiyasini tatbiq etish o'quv jarayonida talabalarning mustaqil ish ko'nikma va malakalarini jadal sur'atda egallashiga yo'naltiradi, o'quv faoliyati subyekti sifatida ta'lim oluvchilarni rivojlantirish uchun mustaqil ta'limning pedagogik tizimi hisobiga katta imkoniyatlar beradi, degan fikrga keladi. Keyinchalik shaxsiy-faoliyat yondashuvi doirasida.

I.A.Zimnyaya, A.A.Leontyev , L.V.Makarova va boshqalar shaxsiy va faoliyat komponentlari o'rtasidagi munosabatni hisobga olgan holda talabaning o'quv va kognitiv faoliyatini ko'rib chiqadi.

Yu.A.Yevsyeva fikriga ko‘ra, faoliyat tushunchasi keng ma‘noda mazmuni maqsadi o‘zgartirish yoki o‘zgartirishdan iborat bo‘lgan atrof olamdagi obyektlarga faol munosabatning o‘ziga xos insoniy shaklini aniqlash uchun qo‘llaniladi. Shaxsning shakllanishi uchun faoliyatining muhimligi! L.S.Vygotskiy, V.V.Davydov, A.N.Leontyevning tadqiqot ishlarida ochib berilgan. Faoliyatni mazkur tadqiqot uchun yaxlit jarayon sifatida taqdim etish maqsadga muvofiq hisoblanadi. I.G.Galperin o‘z ta‘riflarida, faoliyatni haqiqatni o‘zlashtirish usuli sifatida tayin qilib, uning quyidagi bir qator turlarini ajratadi: bilishga asoslangan, qayta quruvchi, maqsadga yo‘naltirilgan, muloqot faoliyati kabilar.

V.V.Belich o‘z ishlarida "mehnat va o‘yinining mohiyati, mazmuni, xarakterli xususiyatlarini o‘rganar ekan, ularni mustaqil tashkil etadigan shaxs faoliyatining yetakchi turlari" deb e‘tirof etadi. Muallifning yondashuviga ko‘ra, bilish faoliyati ularning hosilasi hisoblanadi.

MULOHAZALAR. «O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi»da yuqori malakali muhandislar tayyorlash borasida oliy ta‘lim tizimi oldida bugungi kunda muammo hisoblangan o‘z yechimini kutayotgan bir qator dolzarb vazifa va qarorlar mavjud ekanligi, shu jumladan: talabalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, kerakli ma‘lumotlarni mustaqil izlash va tahlil qilish ko‘nikmalari shakllantirilmaganligi, o‘quv adabiyotlarining muhandislar talab darajasida emasligi hozirgacha muammo bo‘lib kelmoqda, hozirgi zamon talablari darajasiga javob bermayotganligi qayd etib o‘tilgan. Bundan tashqari mazkur hujjatda, davlat va jamiyat oldida turgan muhim vazifalarini hal etishga mas‘uliyatini o‘z zimmasiga olishga qodir, tashabbuskor, zamonaviy bilim va ko‘nikmalarni o‘zlashtirgan, mustaqil yangicha fikrlash qobiliyatiga ega yoshlarni yuqori malakali muhandislar sifatida tayyorlash, bu borada yangicha zamon talab etadigan ta‘limning yangi usullaridan foydalanish zarurati, boshqa xorijiy OTMLar singari Respublikamiz OTMLarida ham kredit-modul tizimiga bosqichma-bosqich o‘tilishi ta‘kidlangan va rejalashtirilgan. Davlatimiz rahbarining farmonlarida kiritilgan muammo va kamchiliklarni bartaraf etishning yechimi sifatida kredit-modul ta‘lim tizimi sharoitida talabalarning o‘quv faoliyatini takomillashtirishni talab etmoqda. Respublikamiz oliy ta‘lim muassasalarida kredit-modul ta‘lim bo‘yicha hozirgi vaqtda bir muncha ishlar qilinmoqda. Kredit-modul tizimi yuzasidan materiallarni o‘rganishlarimiz shuni ko‘rsatadiki, ushbu tizim barcha rivojlangan davlatlarda o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Kredit ta‘lim tizimining samaradorligi va maqsadga muvofiqligi uning bir qancha tanlangan chet mamlakatlar ta‘lim tizimlarida ko‘proq tarqalganligi va yaxshi natijalarga erishilganligi bilan asoslanadi, chunki ta‘lim dasturlarining talabalarda mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilishi ijodiy faollikni va bilim olishga o‘zini-o‘zi rivojlantirish hamda kelgusi ta‘lim sifatini oshirishiga olib keladi. Talabalarni mustaqil ravishda ko‘proq izlanishlarini talab etadi. Milliy kredit-modul ta‘lim tizimida qanday qilib yuqori samaradorlikka erishish mumkin?, degan savol barcha pedagoglarni bu tizimni o‘rganishga qiziqtiradi. Bu muammolarni hal etish uchun kredit-modul tizimi sharoitida talabalarning o‘quv faoliyatini takomillashtirishdagi mavjud pedagogik muammoni bartaraf etish ilmiy

izlanishlar olib borilib, muammoning yechimini aniqlashimiz ilmiy-tadqiqot ishimizda ochib berishimizni maqsad qildik, yechimini metodik asoslab berdik.

Ma'lumki, talaba muvaffaqiyatining asosiysi amalga oshirgan mazkur muammo – o'quv faoliyatidir. Talabaning samarali o'quv faoliyati sub'yektiv hisoblangan muayyan faoliyat sifatlarda quyidagilardan iboratdir: kognitiv, uslubiy mantiqiy, konstruktiv – ijobiy, interaktiv, effektiv (empatik), avtonom va mas'uliyatli. Ushbu xususiyatlarning ta'lim mazmuniga proyeksiyasi ta'lim muhitiga talabaning o'zini-o'zi shakllantirish va o'zini-o'zi anglashi uchun shart-sharoitlar va samarali o'quv faoliyatini takomillashtirish mexanizmi bilan ta'minlaydi. B.S. Abdullayeva o'zining dissertatsiya ishida: "O'quv faoliyatda o'zini-o'zi boshqarish talabaning shaxsiy faoliyatini idora qilishga qobiliyat beradi. O'qish-bilish jarayoni sifatida motivatsion model, irodaviy boshqaruv va baholash asosiy tarkibiy qismlardan iboratdir. O'quv faoliyati usullarini triviyal egallash ta'lim muammosini tadqiqot ishining nazariy jihatini ko'rsatib beradi. O'quv faoliyati usullarini o'zi boshqarish faoliyatini reglamentlash, o'zini-o'zi nazorat qilish, professional qiziqish, shaxsiy daraja, o'zini-o'zi boshqarish usullarining ko'nikmalarini qamrab oladi".

Ma'lumki, kredit-modul ta'limi sharoitida talabalarning o'quv faoliyatini doimiy takomillashtirishda pedagogik-psixologik omillarni tegishli hisobga olish maqsadga muvofiqdir. Ta'lim jarayonida talaba shaxsi: o'ylaydi, his qiladi, biladi, faoliyat yuritadi va u alohida e'tiborga molikdir. Til o'rganishga ijodiy motivatsiyaning mavjudligi. Predmetlararo aloqaning o'zaro munosabatlari va akademik hamda texnik mahorat vositalariga ta'siri. Mahorat jarayonida kommunikatsiyalarning bir-birlarini o'zaro tushunishlarini ta'minlashdir.

Xorijiy tillarni o'rganishda lingvodidaktika va psixolingvistika o'rganishlariga tayanadi, chunki ta'lim jarayonining samarali tashkil etilishi ko'pgina pedagogik-psixologik omillarga bog'liq. Sababi, ushbu fanning tadqiqot obyekti talaba va ta'lim jarayoni hisoblanadi. Bundan tashqari, xorijiy tillarni o'rganish va o'qitishda talabaning psixofiziologik yosh xususiyatlari, tiplari alohida e'tiborga olinadi. Ma'lumki, har qanday yoshning o'ziga xos jihatlari mavjud bo'lib, bu alohida yondashuvni talab qiladi. Bu boradagi fikr-mulohazalar bir qator olimlarning ilmiy ishlarida mufassal bayon etilgan.

Kredit-modul tizimi sharoitida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishning xususiyatlari va pedagogik imkoniyatlari borasidagi izlanishlarimiz jarayonida quyidagilarni o'rgandik. Individual yondashuv asosan ijodiy topshiriqlarni bajarishga yo'naltiriladi. Har bir talaba o'zining individual (intellektual, psixik va boshqalar) xususiyatlariga ega bo'lib, ushbu xususiyatlar uning o'quv faoliyatiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Jahon psixologiyasi fanida aql-zakovat muammosi alohida ahamiyat kasb etadi. Jumladan, iste'dod, qadriyat, ma'naviyat hamda aql-zakovat etnopsixologik nuqtai nazardan milliy ko'zgusi hisoblanadi. Zero, fuqarolik jamiyatida iste'dod, aql, axloq va ma'naviyatga nisbatan e'tiborning kamayishi fan va texnika rivojining pasayishiga olib keladi. Davlat va jamiyat rivojlanishining asosiy omili – mantiqiy fikrlovchi, intellektual, vatanparvar shaxslarning yetishib chiqishidir. O'zbekiston Respublikasida talaba yoshlarning bilim olishlarini tizimli va maqsadli tashkil etish, ularni jamiyatning faol a'zosi sifatida faoliyat ko'rsatishlariga erishish, eng avvalo, mazkur masalaning dolzarb pedagogik-psixologik

muammo sifatida keng ko‘lamli va chuqur tadqiq etilishini taqozo etadi. Mazkur muammoni bartaraf etishga qaratilgan bir qator vazifalarni hal qilish zarurligini talab qiladi. Jumladan, mustaqil o‘quv faoliyatini izchil tashkil etishning pedagogik ta‘minotini barpo etish, o‘quv faoliyati ijodiy motivatsiyasini maqsadli rivojlantirish hamda xorijiy tilning kommunikativ, adaptiv va modellashtirish darajasini shaxsiy motivlarga moslashtirishdan iborat. Talabalarga xorijiy til va madaniyat qonuniyatlarini puxta o‘rganishi orqali ularning har qaysisiga xos bo‘lgan individual xususiyatlar, ichki kuch-quvvat, yashirin shaxsiy imkoniyatlarni ochish, qobiliyatlarni takomillashtirish, ta‘sir o‘tkazuvchi omilkor vositalar topish, ya‘ni ularni jamiyat talab-ehtiyoji, rivojlanish imkoniyatiga mos ravishda yo‘naltirish, ularga xorijiy tajribalarni egallash bo‘yicha oqilona ko‘rsatmalar berish, muayyan yo‘nalishga solish maqsadga muvofiqdir. Ushbu harakatlar xalqimizning azaliy orzu-umidlari, istiqbol rejalari, xohish-irodalarining amalga oshishi negizi bo‘lib kelgan.

Xorijiy til ta‘limida ijodiy faollik, mustaqil qaror qabul qilish malakasi, alohida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, o‘zgaruvchan sharoitga tezda moslashish, tashabbus va o‘z-o‘zini boshqarish kabilar ustuvor hisoblanadi. Xorijiy tillarni o‘rganish jarayonida talaba-talabalarning ijtimoiy voqea-hodisalariga to‘g‘ri baho bera olishlari, ijtimoiy o‘zgarishlar xususida shaxsiy fikrga ega bo‘lishlari, muammolarni ko‘ra olishlari, masalaga mantiqiy yondashishlari va shu kabi qator ma‘naviy-madaniy xislatlari rivojlantiriladi. Talabalarning psixofiziologik yosh xususiyatlari, tiplari, qobiliyatlari va til tajribalarini hisobga olish hamda ularda til o‘rganishga ijodiy motivatsiyani maqsadi rivojlantirish orqali kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishning shart-sharoitlari, omillarini aniqlashga imkoniyat yaratadi va kelgusida umumiy kompetentlikka erishishlariga yordam beradi.

Kredit-modul tizimida talabalarning o‘quv faoliyatini takomillashtirishiga to‘siq bo‘layotgan muammolarni keltirib o‘tish lozim: mazkur tizim mohiyatini OTMlardagi ba‘zi rahbarlar va professor-o‘qituvchilarning to‘liq tushunib yetmasligi, talabalarning fanini, o‘qituvchini tanlashlarning yaxshi yo‘liga qo‘yilmaganligi, fan dasturlarining xorijiy tajribaga asoslanmaganligi, o‘quv adabiyotlarining kredit-modul tizimi uchun yetarli emasligi, xorijiy til – mutaxassislik fani – ishlab chiqarish korxonalari integratsiyasi samarali tashkil etilmaganligi, TMI va mustaqil ta‘limni tashkil etishdagi ba‘zi kamchiliklar turli pedagogik muammolarni keltirib chiqarmoqda.

Quyida talabalarning o‘quv faoliyatini rivijlanishiga to‘siq bo‘layotgan ba‘zi muammolarni keltirib o‘tiladi

1-jadval

Talabalarning o‘quv faoliyatini rivijlanishiga g‘ov bo‘layotgan to‘siqlar

№	Muammolar
1	Kredit-modul tizimining mazmun-mohiyatini shini yaxshi yo‘lga qo‘yish.
2	Talabalarning professor-o‘qituvchilarni tanlashlariga imkoniyat yaratish
3	O‘quv fan dasturlarini mamlakatlar dasturiga tenglashtirish

4	Soha professor-o‘qituvchilari bilan hamkorlik
5	Mutaxassislik fani – ishlab chiqarish korxonalari integratiasiga yo‘lga qo‘yish
6	Mustaqil ta’limni tashkil etishda Internetdan samarali foydalanish

Yuqorida ta’kidlab o‘tilganlar pedagogik muammoni keltirib chiqarmoqda.

Pedagogik muammolarni albatta bartaraf etib raqamlashtirish sharoitida talabalar faolligini rivojlantirishimiz lizim bartaraf etish uchun bizning tavsiyalarimiz:

1. Kredit-modul tizimining mazmun-mohiyatini va Respublika OTMlari uchun sifat manbai ekanligini tushunib yetish.

2. OTMda Registrator ofis va tyutorlar ishini yaxshi yo‘lga qo‘yish.

3. Talabalarning moslashishlari, fanlarni va professor-o‘qituvchilarni tanlashlariga imkoniyat yaratish hamda sog‘lom muhitni shakllantirish.

4. O‘quv fan dasturlarini milliy sharoitni hisobga olib, rivojlangan mamlakatlar dasturiga tenglashtirish.

5. Xorijiy tildan dastur va darsliklar tuzishda mutaxassislik fanlari uzviyligini ta’minlash, soha professor-o‘qituvchilari bilan hamkorlik qilish.

6. Kredit-modul tizimida ichki va tashqi omillarga, xususan, integrativ yondashuvga (xorijiy til – mutaxassislik fani – ishlab chiqarish korxonalari integratsiyasiga) amal qilish.

7. TMI va mustaqil ta’limni tashkil etishda Internetdan samarali foydalanish (ma’lumotlarni qidirish, qayta ishlash va uzatish).

8. TMI va mustaqil ta’limni tashkil etishdagi ba’zi kamchiliklarni bartaraf etish.

Yuqorida keltirilgan tavsiyalar pedagogik muammolarni hal qilish va ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan.

Yuqoridagi 1.1- jadvalda berilgan muammolar yuzasidan quyidagi 1.2- jadvaldagi yechimlarni berish mumkin.

2-jadval

Talabalarning o‘quv faoliyatini takomillashtirishga g‘ov bo‘layotgan to‘siqlar bo‘yicha yechimlar

№	Yechimlar
1	Kredit-modul tizimining mazmun-mohiyatini tahlil etish
2	OTM larda Registrator ofis va tyutorlar ishini yaxshilash
3	Talabalarga fan o‘qituvchisini tanlash imkoniyatini berish
4	Dasturlarni rivojlangan mamlakatlar dasturiga moslash
5	Xorijiy tildan dastur tuzishda va darsliklar yaratishda mutaxassislik fanlari bilan bog‘lash
6	Xorijiy til bilan mutaxassislik fanlari bilan bog‘lash va mustaqil ta’limni tashkil etishda internetlardan foydalanish

Xulosa qilib aytish mumkin, kredit-modul tizimi sharoitida talabalarning o‘quv faoliyatini takomillashtirishga g‘ov bo‘layotgan to‘siqlarni bartaraf etish va mavjud pedagogik-psixologik imkoniyatlar hamda sharoitlardan samarali foydalanish orqali muammoning yechimiga erisha olamiz i. Kredit-modul tizimiga o‘tish o‘quv jarayonini jadallashtiradi, talabalar o‘quv faoliyatiga ta’sir etish va o‘qituvchilar ishini sezilarli darajada o‘zgartirish hamda O‘zbekiston ta’lim tizimiga xalqaro hamkorlik uchun yo‘l ochadi. Chunonchi, kreditlarga asta-sekinlik bilan o‘tiladi va bu uzoq muddatli ish hisoblanadi. Sababi, kreditlarni to‘plash qisqacha qilib aytganda, avvalgi shaxsiy ish rejadagi barcha o‘quv-tarbiya jarayonini qamrab oladi. Ta’limda asta-sekinlik bilan xorijiy tajribani o‘rganish orqali samaradorlikka, yuqori natijalarga erishiladi. Ta’limning kredit tizimi O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida yangi imkoniyatlar va innovatsion texnologiyalar eshigini ochishga olib kelishi muqarrar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Стариченко Б.Е. Оценка результатов учебной деятельности студентов в рамках информационно-технологической модели обучения // Образование и наука. – 2013. – № 5 (104). – С. 113–132.

2. Степанова В.С., Миронова И.Б. О дефиниции понятий «образование», «образовательная деятельность», «образовательная услуга» // Научно-практический журнал «Гуманизация образования». – № 1, 2015. – ISSN 1029-3388. – С. 22–26.

3.. Зимняя И.А. Психологический анализ урока иностранного языка // Журнал «Иностранные языки в школе». – 1984. – № 3. – С. 16–19.

4. Abdullayeva B.S. Axborot ta’lim muhitida masofaviy ta’limni raqamli texnologiyalar vositasida takomillashtirish. – “Oliy ta’lim: muammo va yechimlar” Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to‘plami, 2020-yil 25-may. – B. 21–27.